

Викладач **Ачкасова С. А.**,
студентка магістратури **Метельська Н. П.**
Харківський національний економічний університет, Україна

УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ

Сучасний банк спроможний запропонувати клієнту близько 200 видів різноманітних банківських продуктів та послуг, але кредитування залишається однією з основних його функцій. Проте гострою залишається проблема якості кредитного портфеля. Звідси, недосконалість банківського менеджменту підштовхує банки до проведення надто ризикової кредитної політики, що негативно позначається на результатах їх діяльності в цілому. Перед службою банківського менеджменту постає проблема врахування низки можливих ризиків у кредитній діяльності, зокрема ризику неповернення кредиту.

Метою даної статті є визначення поняття ризику кредитних операцій банку, основні фактори, що на нього впливають та розробити ефективну програму зниження негативних наслідків від можливого настання ризиків для покращення діяльності ризик-менеджменту банку.

Вивчення даної теми займалися такі вчені як: Внукова Н. М. [1], О. Сідак [2], Н. Р. Швець [3], А. О. Тимків [4], Ж. Довгань [5], Нідзельська І. А. [6], Бондаренко Л. А. [7], Т. Раєвська [8], І. Бурденко, О. Пожар [9], О. Бережний [10] та ін.

Ризик банківської діяльності - це можливість зазнати втрат у разі виникнення несприятливих для банку обставин [10].

Оперуючи поняттям кредитного ризику банку, потрібно розрізняти такі терміни [8], [9]:

кредитний ризик щодо кредитної угоди - ймовірність того, що позичальник (боржник) не зможе повернути борг згідно з умовами

договору (угоди), і при цьому банку не вдасться своєчасно та в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих втрат;

портфельний кредитний ризик - середньозважена величина ризиків щодо всіх угод кредитного портфеля, де вагами є частки сум угод у загальній сумі кредитного портфеля.

Управління ризиком - це сукупність окремих дій, спрямованих на створення загальної філософії керування ризиком, розроблення положення про управління ним, аналіз ризиків, регулювання їх рівня, застосування фінансових механізмів компенсації втрат у разі виникнення несприятливих обставин.

Ефективність управління ризиками полягає у їх запобіганні, в повній і послідовній класифікації, у визначенні чіткої межі відповідальності за результати цієї справи. Слід зазначити, що управляти ризиками можуть лише самі банки, що і передбачено статтею 44 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [11].

Процес управління банківськими ризиками - це систематична робота, пов'язана з аналізом ризику, розробкою і вжиттям необхідних заходів щодо його мінімізації. Даний процес можна представити таким чином:

ідентифікувати ризики кредитних операцій та фактори ризиків кредитних операцій банку;

оцінити рівень ризиків кредитних операцій банку (визначити ймовірність можливого настання ризиків кредитних операцій; визначити розмір фінансового збитку при настанні ризику кредитних операцій; визначити загальний вихідний рівень ризиків кредитних операцій)

оцінити можливості зниження вихідного рівня ризиків кредитних операцій банку: оцінити більш ретельно платоспроможність позичальника (оцінити особисті відомості потенційного позичальника;

оцінити соціальний стан; оцінити фінансово-майновий стан; оцінити клієнтську та кредитну історію; оцінити ділову репутацію потенційного позичальника); визначити лімітування кредитів одному позичальникові; диверсифікувати форми і терміни надання кредитів; підвищити рівень процентного пункту за кредит; визначити розміри гарантії, забезпечення чи заставу під кредит; застосувати необхідні програми страхування для кредитування; сформувати спеціальні резервні фонди;

установити системи критеріїв прийняття ризикових рішень;

виробити ризикові рішення: кредитувати позичальників I та II класів з можливим ризиком до 5%; вимагати додаткове забезпечення до кредиту позичальників III та IV класів з можливим ризиком до 20% і 50% відповідно; кредитувати неможливо позичальників V класу, оскільки це безнадійне кредитування;

розробити заходи, щодо зменшення негативних наслідків ризиків кредитних операцій банку.

Одна з основних задач банку - постійний моніторинг кредитного портфеля, який охоплює всі етапи - від підготовки й видачі кредиту до повного його погашення. Щоб убезпечитися від несподіванок, банки формують резервні фонди під кредитні операції. Значною мірою саме це сьогодні зумовлює високі ставки за кредитами, адже більшість позичальників збиткові. За своєю економічною суттю процес формування резерву - це відображення витрат із метою фіксації реального результату діяльності банку - з урахуванням погіршення якості його активів або підвищення ризикованості кредитних операцій.

Банки покликані в рамках чинного законодавства самостійно визначати рівень ризику кредитних операцій шляхом оцінки фінансового стану позичальників (контрагентів банку) та реальної вартості застави. При класифікації кредитних операцій важливо правильно оцінити фінансовий стан позичальника. У цій справі банк

керується власними критеріями, зазначеними у відповідному положенні. В ньому повинні бути визначені основні технічно зважені критерії економічної оцінки діяльності позичальників на підставі аналізу їх балансів і звітів про фінансові результати в динаміці. Розроблена банком методика оцінки фінансового стану позичальника є невід'ємним доповненням до внутрішньобанківського положення про кредитування.

Національний банк України рекомендує банкам, оцінюючи фінансовий стан позичальника - юридичної особи, зважати на такі основні економічні показники його діяльності: платоспроможність (коефіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності); фінансова стійкість (коефіцієнти маневреності власних коштів, співвідношення залучених та власних коштів); обсяг реалізації; обороти за рахунками (співвідношення надходжень на рахунки позичальника і суми кредиту), наявність рахунків в інших банках; склад і динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості (за останній звітний і поточний роки); собівартість продукції (у динаміці); прибутки і збитки (у динаміці); рентабельність (у динаміці); кредитна історія (погашення кредитної заборгованості в минулому, наявність існуючих кредитів) [1], [11].

За результатами оцінки фінансового стану позичальника відносять до відповідного класу. Якщо рівень забезпечення за певною кредитною операцією не відповідає умовам, клас позичальника знижують і навпаки.

На підставі класифікації валового кредитного ризику та обліку прийнятого забезпечення банк визначає чистий ризик за кожною кредитною операцією, зважаючи його на встановлений Національним банком коефіцієнт резервування, який коливається в межах 2 - 100 % (табл. 1).

Таблиця 1

Коефіцієнти резервування в залежності від категорії кредитної операції [11]

Категорія кредитної операції	Коефіцієнт резервування (за ступенем ризику)
Стандартна	2%
Під контролем	5%
Субстандартна	20%
Сумнівна	50%
Безнадійна	100%

У зв'язку з незадовільним обслуговуванням боргу та пониженням класу позичальників банки змушені формувати значні обсяги резервів, що негативно впливає на фінансовий стан банку (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягів сформованих резервів під активні операції банками [11]

Назва показника	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.01. 2010 р.	01.01. 2011 р.	01.11. 2011 р.
Кількість зареєстрованих банків (од.)	193	198	198	197	194	198
Загальні активи	353086	619004	973332	1001626	1090248	1204968
Резерви за активними операціями банків	13289	20188	48409	122433	148839	165514
Відсоток виконання формування резервів (%)	100,1	100,0	100,1	100,05	100,01	100,01
У т.ч. резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	12246	18477	44502	99238	112965	124060

Як видно з даних таблиці, то розмір загальних активів банків постійно збільшується, а відповідно збільшується і розмір формування

спеціальних резервних фондів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, що надає банкам можливість компенсувати неповернені кредити за рахунок коштів, що акумулюються відповідно до встановлених вимог, які носять обов'язковий характер. Збільшення розміру сформованих резервів свідчить про недоотримання банками запланованого прибутку, а отже про недостатню ефективність роботи ризик-менеджменту банків.

Щодо методів зниження кредитного ризику банку, то їх можна поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні.

У разі застосування зовнішніх способів зниження ризику кредитних операцій банк прагне перерозподілити ризик, перекладаючи його частини на інших суб'єктів та/чи об'єкти. Найпоширенішими зовнішніми способами зниження кредитного ризику банку є застава, гарантія (порука) та страхування [8].

Сенс застави в тому, що в разі невиконання позичальником забезпеченого заставою зобов'язання банк має право повернути собі борг за рахунок коштів, отриманих від реалізації заставленого майна, маючи при цьому пріоритет перед іншими кредиторами. Відтак, застава як спосіб зниження кредитного ризику - це по-перше, конкретизація та посилення права кредиторської вимоги, а по-друге, - право не перевагу.

Гарантія (порука) - це зобов'язання гаранта (поручителя) перед кредитором боржника (позичальника) відповідати за виконання боржником свого зобов'язання в повному обсязі або частково. Гарантія (порука) як спосіб зниження кредитного ризику у вітчизняній практиці має три основні специфічні риси: підпорядкованість відповідальності гаранта (поручителя) чинності основного боргу; однорідність основного та додаткового боргових зобов'язань; виникнення ще одного боржника без втрати попереднього (першочергового) і без зміни кредитора за

основним зобов'язанням. За допомогою гарантії (поруки) банк фактично перерозподіляє ризик, у такий спосіб зменшуючи його.

Ще одним зовнішнім способом зниження кредитного ризику є страхування. Його суть полягає в повній передачі ризику страховій установі. Кредитний ризик за допомогою страхування можна зменшувати двома способами. Перший полягає у тому, що позичальник укладає зі страховою компанією договір про страхування своєї відповідальності за непогашення кредиту, тобто страхувальником є позичальник. У другому випадку страхувальником є кредитор (банк), страхуючись від кредитного ризику.

Суть внутрішніх способів зниження кредитного ризику банку полягає в самострахуванні банком можливих втрат. Основними внутрішніми способами є лімітування, диверсифікація та створення резервів.

Лімітування - це встановлення ліміту, тобто граничних сум здійснюваних кредитних операцій. Лімітування спрямоване на обмеження зважених кредитних ризиків (ризиків у грошовому вираженні) банку.

Диверсифікація - найпростіший та універсальний метод зниження портфельного кредитного ризику. Вона передбачає: диверсифікацію позичальників за галузями; диверсифікацію кредитів за розмірами, строками, видами відсоткових ставок; диверсифікацію способів забезпечення повернення кредитів.

Таким чином, для зниження рівня кредитних ризиків банки повинні ретельно підходити до вибору клієнтів, встановлюючи жорсткіші правила оцінки потенційних позичальників. Для ефективного управління ризиками кредитних операцій банку необхідно розвивати кредитні бюро і використовувати скорингові моделі на основі нагромадження власних статистичних баз за індивідуальними позичальниками. Головне завдання ризик-менеджменту банку -

точніше прогнозування проблемної заборгованості і величини резервів, які необхідно створювати з метою її покриття. Отже, регулювання кредитних ризиків є об'єктивною необхідністю, засадою забезпечення стабільності банківської системи.

Література:

1. Внукова Н. М. Методика кредитно-рейтингової оцінки підприємств-емітентів за Національною рейтинговою шкалою / Н. М. Внукова, Н. І. Притула // Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір, № 22757. - Київ, 2007.

2. Сідак О. Кредитний ризик та формування банківських резервів в умовах фінансової кризи / О. Сідак // Фінансовий ринок України. - 2010. - № 5. - С. 6-7.

3. Швець Н. Р. Ризики банківських установ: проблеми визначення та управління / Н. Р. Швець // Регіональна економіка. - 2008. - № 4. - С. 97-103.

4. Тимків А. О. Функції ризик-менеджменту банку / А. О. Тимків // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - № 11. - С. 224-233.

5. Довгань Ж. Управління кредитними ризиками банків в умовах економічної кризи / Ж. Довгань // Вісник Національного банку України. - 2010. - № 8. - С. 51-55.

6. Нідзельська І. А. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України в умовах поглиблення фінансової кризи / І. А. Нідзельська // Фінанси України. - 2009. - № 8. - С. 102-108.

7. Бондаренко Л. А. Побудова системи ризик-менеджменту в комерційному банку / Л. А. Бондаренко // Фінанси України. - 2003. - № 9. - С. 85-93.

8. Раєвська Т. Практичні підходи до оцінки ризиків у діяльності банків / Т. Раєвська // Вісник Національного банку України. - 2005. - № 8. - С. 9-14.

9. Бурденко І. Розкриття інформації про банківські ризики у фінансовій звітності / І. Бурденко, О. Пожар // Вісник Національного банку України. - 2006. - № 7. - С. 52-55.

10. Бережний О. Ризики використання послуг банків для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму в системі банківських ризиків / О. Бережний // Вісник Національного банку України. - 2009. - № 4. - С. 3-7.

11. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>